

Denkend aan Amersfoort...

Bart van Steenberghe is al geruime tijd op zoek naar werk van Jasper van Wittel, die in onze stad geboren is. In het voorjaar kreeg hij een catalogus van het Londense veilinghuis Bonhams in handen. In juli zouden er twee gouaches van Van Wittel worden geveild. Eén stadsgezicht stelt Hoorn voor, het andere heeft onmiskenbaar betrekking op Amersfoort. Dat was voor mij aanleiding om deze eens goed te bestuderen op nieuwe informatie.

door **COR VAN DEN BRABER**

Pogingen om de gouache voor Amersfoort te verwerven mochten overigens niet lukken. Met het bedrag van € 200.000 werd de geschatte veilingopbrengst vele malen overschreden, zodat Museum Flehite geen enkele kans maakte.

OPLEIDING

Jasper Adriaansz van Wittel werd omstreeks 1652 in Amersfoort geboren. Zijn vader was wagenmaker en had zijn bedrijf in de buurt van de Utrechtsepoort. Jasper trad niet in diens voetsporen; zijn talent voor tekenen werd al

Voorstudie (*Museo di San Martino, Napels*).

spoedig duidelijk. Hij ging dan ook in de leer bij portretschilder Thomas van Veenendaell (1628-1673/'83), die hem de eerste beginselen van het vak bijbracht. In 1668 werd Matthias Withoos (1627-1703) zijn leermeester. Deze had op zijn beurt zijn opleiding gehad van niemand minder dan Jacob van Campen (1595-1658), die een atelier had in zijn huis Randenbroek.

Withoos werkte van 1651 tot 1653 in Rome. Terug in Amersfoort, schilderde hij vooral bosstillevens met dieren, italianiserende landschappen en *vanitas*-stillevens. Het belangrijkste werk van Withoos is echter het grote *Gezicht op Amersfoort*. Voor dit onderwerp had hij al eerder gekozen, in 1658, en rond 1670 nog eens. Het waren op-

maten voor het indrukwekkende schilderij dat in 1671 door de stad werd aangekocht, als *ciraat* voor de raadszaal van het stadhuis dat in die tijd aan de Hof stond. Tegenwoordig maakt het deel uit van de permanente expositie in Museum Flehite.

Van Wittel heeft stellig deel uitgemaakt van het gezelschap dat het fenomenale *Gezicht op Amersfoort* aan de stad naliet. Hij was toen schildersleerling van nog geen twintig, al zal de benaming 'medewerker' eerder van toepassing zijn geweest. Over de werkelijke totstandkoming van het stuk is per saldo weinig bekend. Wel moet worden aangenomen dat aan het 'echte' schilderwerk uitgebreide studies vooraf gingen over de situering, het perspectief, het benadrukken van dieptewerking en een groot aantal detailschetsen. Vooral deze laatste aspecten moeten voor Van Wittel van groot belang zijn geweest.

NAAR ROME

Zoals gezegd was het grote schilderij van de stad in 1671 voltooid. Nog geen jaar later, in het Rampjaar 1672, werd ook Amersfoort opgeschrikt door het naderende Franse leger. Withoos wachtte de gebeurtenissen niet af en week met zijn gezin en zijn medewerker uit naar Hoorn. Daar slaagden zij er in de draad van hun bestaan weer op te pakken, althans Withoos met zijn kinderen, die ook schilderden. Niet lang daarna besloot Jasper zijn blik te veruimen en de reis naar Rome te beginnen. Wellicht was hij aangestoken door de verhalen van zijn leermeester. Nog in 1674 kwam hij er aan.

De eerste jaren zullen voor hem niet gemakkelijk zijn geweest. Hij voorzag in zijn onderhoud door ondermeer topografische illustraties te verzorgen voor een boek over waterbouwkundige werken. Later slaagt hij er in zijn

De gouache van Bonhams.

stadsgezichten aan de man te brengen. De in Amersfoort behaalde voorsprong in het toepassen van het perspectief (en mogelijk de *camera obscura*) zal hem zeker te stade zijn gekomen. Met zijn werk leverde hij een groot aandeel in het ontstaan van een tamelijk nieuw genre: het topografisch betrouwbare stadsgezicht, ofwel de *veduta*. Tot zijn klantenkring behoorden vooral particulieren en bezoekers van Rome.

Van Wittel liet een indrukwekkend oeuvre na, van wel 500 schilderijen en evenzoveel tekeningen. Met de Venetiaan Luca Carlevarijs (1663-1730) had hij grote invloed op de wat latere schilders van *vedute*, Canaletto (1697-1708), Guardi (1712-1792) en Belotto (1721-1780). Zijn zoon Luigi Vanvitelli (die zijn naam intussen ingrijpend had veritalianiseerd) zou gaan behoren tot de vooraanstaande architecten van zijn tijd. De Van Wittels zijn goed terecht gekomen, zo mag worden vastgesteld. Jasper signeerde zijn werk in 1720 overigens nog met *Gasparo Van Witel*. Hij stierf in 1736.

GEZICHTEN OP AMERSFOORT

Jasper moet af en toe gedacht hebben aan Amersfoort, zijn geboorteland en de steden waarin hij vroeger had gewoond. Wellicht pas tientallen jaren na zijn vertrek maakte hij tekeningen met puur Hollandse gezichten, uit zijn herinnering of door gebruik te maken van meegebrachte en nog steeds bewaarde schetsen. De beide aan het begin van dit artikel genoemde gouaches zijn daaruit voortgekomen.

Van zijn gezicht op Hoorn is een voorschets bewaard gebleven en van Amersfoort zelfs vier of mogelijk nog meer. Wat de laatste betreft: ze hebben gemeenschappelijke elementen, die overigens niet per se louter en alleen

